

Ghada Sukkar

Leesfragment

*Koffie met
kardemom*

ROMAN

De geboorte

Nog voor de zon het hart van de hemel heeft ingenomen, loopt een fragiel, slaperig jong meisje stil de trappen op. Ze doet haar best om zo snel mogelijk boven te zijn. Vandaag heeft ze een nieuwe taak, namelijk de ochtendbries opvangen in het grote huis voordat de warme lucht alle ruimte vult. Het is een wedstrijd. De zon is haar tegenstander. Als zij vroeg genoeg de ramen opendoet en op tijd de ramen weer sluit, blijft de temperatuur binnenshuis langer aangenaam.

Eenmaal boven wacht haar een verrassing. De ramen hebben vele lagen, zes maar liefst. Gemaakt van lokaal hout, geïmporteerd hout, glas, van stoffen met verschillende diktes en van ijzeren roosters. Afhankelijk van het seizoen en het weer worden de verschillende lagen gebruikt. Elke laag heeft een eigen functie. Door het combineren van lagen ontstaan weer nieuwe functies. Er zijn veel combinaties van die stomme lagen mogelijk, maar de kleine Selma kent ze niet. Er was vannacht geen tijd om haar moeder, Zaina, te vragen hoe ze het moest doen en nu is haar moeder onbereikbaar. Onverwacht werd Zaina gevraagd om bij de jongedame te blijven. Op verzoek van de jongedame zelf.

Midden in de nacht, toen ze lag te slapen in de kelder, voelde Selma de warme adem van haar moeder op haar wang. Ze fluisterde in haar oor: 'Word wakker, Selma, ik heb je nodig. Word wakker mijn kind, ik moet je spreken voordat ik ga, de jongedame heeft me laten roepen.'

Selma is trots op haar moeder. Dat haar moeder de dame bij mag staan bij haar bevalling is een grote eer. Alle kelderbewoners zijn verbaasd dat een van hen gevraagd is.

Maar haar moeder is lief, slim en zachtaardig. Wie zou zo iemand er niet bij willen hebben? Een kind baren is voor een vrouw immers de zwaarste taak die ze in haar leven kan volbrengen. Selma weet dat niet alle vrouwen de bevalling overleven. In haar hoofd komen herinneringen boven aan haar lieve tante. Selma wordt droevig en de tranen spatten uit haar bruine amandelvormige ogen.

Zittend op de hoogste tree van de derde trap, schudt Selma de nare gedachten van zich af. Ze denkt aan de taak die ze van haar moeder heeft gekregen. De race met de zon kan ze niet uitstellen. Ze bedenkt een combinatie voor de ramen; de houten luiken met grote sterachtige gaten om zo veel mogelijk lucht naar binnen te laten, de linnen laag tegen een onverwachte zandwind en een metalen frame om de twee lagen bij elkaar te houden. De zon stijgt snel, maar voor het komende uur kan nog voldoende frisse lucht naar binnen stromen. Selma is opgelucht.

Het grote huis aan de rivier de Sjatt al Arab is in rep en roer.

Roza, de jongedame, had onverwacht weeën vannacht en ze is amper zeven maanden zwanger. Het kindje zal een zeer klein kindje zijn. Als het al in leven blijft.

Het personeel wisselt verhalen uit over bevallingen. Binnen het uur weet iedereen dat de zus van Musa te vroeg is bevallen van een tweeling, dat de tante van Zahra een misvormd kind heeft gekregen, dat de oma van Abdin elf gezonde kinderen heeft gebaard.

Men leeft sterk mee met de jongedame. Iedereen bidt voor haar volgens eigen geloofsovertuiging. Behalve Zaina heeft niemand ook maar een glimp van haar opgevangen sinds de weeën zijn begonnen. De jongedame heeft eerder laten merken dat ze Zaina vertrouwt. Roza en haar oudere zus Merjam namen haar mee toen ze de stoffen voor de babyuitzet gingen kopen. Zaina, de dochter van de Hoar, het grote moeras, liep achter de twee belangrijke dames met de oogst in haar armen. Haar moerasvolk zou trots op haar zijn geweest.

Iedereen hoopt van Zaina te horen hoe het de jongedame vergaat. Maar hoewel de grote heer al vertrokken is naar zijn werk, durft niemand van het personeel in de buurt te komen van de damesvertrekken.

Saliem Safi, de grote heer en de echtgenoot van Merjam, is de meest geliefde man in dit huis, maar tegelijk de meest gevreesde. Niet omdat hij op het personeel neerkijkt of hen slecht behandelt. Niet dat hij ze niet begrijpt of iets dergelijks. Het tegendeel is eerder waar; hij lijkt iedereen op wonderlijke wijze te begrijpen. Hij vervult ongevraagd hun diepste wensen.

De meesten vrezen zijn onverwachte woedeaanvallen, die niets of niemand ontzien. Dan ontploft hij als een bom en zit er niets anders op dan geduldig te wachten tot alle kruit is opgebrand.

Omdat niemand in de buurt van het kraambed mag komen, hebben Zahra en Karima, de kamermeisjes, de kamers nog niet schoongemaakt. Zij wachten op een teken van Merjam. Maar die heeft haar handen vol aan haar bevallende zus.

Op de trappen van het terras hoopt het personeel op een verlossend bericht. Niemand is in staat het dagelijks werk op te pakken. De zorgen zijn groot, al doet iedereen zijn best om dat te verbergen. Als Karima betrappt wordt op vochtige ogen, zijn de reacties fel.

‘Veeg je tranen snel af, trek het slechte lot niet aan.’

‘Denk alleen aan een goede afloop.’

‘Beheers je mens, straks breng je ons ongeluk.’

Iedereen gelooft dat optimisme het kwade buiten kan houden.

Rond een uur of negen stopt de koets van dokter Fuad al Goeri bij het hek. Hij loopt naar de tuinpoort. Een dokter op huisbezoek is een onmiskenbaar teken van de ernst van de situatie. Abdin, de tuinman, rent bezorgd naar hem toe, groet hem en doet de grote ijzeren poort open. Zonder dat de anderen op de terrastrappen hem kunnen horen, dankt hij God voor de komst van de dokter. Al Goeri spreekt hem moed in en zegt met een Libanees accent: 'Maak je geen zorgen, Abdin. Wat wij voor haar kunnen doen, zullen we doen. De rest is in Gods handen.'

In de grote ontvangstkamer wordt de dokter opgewacht door Roza's man, Jamil. Zodra zijn blik op de dokter valt, barst Jamil in tranen uit. Al Goeri fluistert iets in het oor van de jonge heer, legt een arm om zijn schouder en loopt met hem naar het vrouwenvertrek.

Buiten wordt Abdin bestookt met vragen over wat Al Goeri gezegd heeft.

'Ik zag de dokter uit zijn koets stappen', vertelt Abdin. 'Ik voel een kramp in mijn hart, ik loop naar hem toe, doe de poort open en laat hem binnen. Ik druk hem op het hart om goed voor haar te zorgen. Hij belooft dat hij zal doen wat in zijn vermogen ligt. Wat zou dat kunnen betekenen? Kan hij haar redden? God is onze redder, maar de dokter kan ook heel veel. Of wou hij zeggen dat het zijn macht te boven gaat? Ik weet het niet, mensen, ik weet het niet. Laten we hopen dat ze het haalt.'

Als een zwaar gewicht loopt de tijd door de hoofden van het personeel: langzaam en verstikkend. De kleine kinderen genieten van de verminderde aandacht van hun ouders. Ze krijgen geen taken. Maar in plaats van hun favoriete spel 'de zeven stenen' spelen ze het rustige 'zoek de ring'. Ook zij voelen de beklemmende sfeer.

'De dood vliegt rond het huis', zegt een van de kleintjes, die heel vlug door zijn moeder de mond wordt gesnoerd.

Dan doorbreekt een luid *halhoela**[stip] de stilte. De jongedame heeft het overleefd.

'Er is een zoon geboren en hij is kerngezond', zegt dokter Al Goeri met een stralend gezicht.

Abdin duikt naar de grond en probeert de schoen van Al Goeri te kussen. De dokter trekt de magere tuinman omhoog: 'Kom op, man. Dank onze Heer die boven is. Ik doe alleen mijn werk.'

De jonge heer Jamil komt naar het terras waar Al Goeri en het personeel zijn. Hij heeft een handvol geld bij zich om te verdelen. Er springen tranen in zijn ogen. Allemaal kussen ze zijn hand. Ze wensen de baby geluk en gezondheid en ze prijzen God.

De kleine kinderen ontvangen hun deel. Ze bedanken de jonge heer met glimlachjes op hun mooie bruine gezichtjes. Ze stoppen het geld in de zakken van hun *disjdasja*[stip] en rennen als een wolkje zomerse vlinders naar het kantoor aan de haven. Daar zullen ze het goede bericht doorgeven aan Saliem, de grote heer.

‘Een nieuwe Safi!’ lacht Saliem. Hij hoopt dat zijn vrouw Merjam binnenkort ook een stamhouder zal baren. Hij staat op, pakt zijn zijden colbert, doet rustig zijn handschoenen aan, neemt zijn stok in de hand en zet zijn hoed op. Tevreden kijkt hij in de spiegel.

‘Een man als ik moet laten zien wat een Safi aan eigenwaarde bezit’, mompelt hij.

Voordat hij naar buiten loopt, geeft hij zijn conciërge Jasim de opdracht het goede bericht te verspreiden en aan te kondigen dat het kantoor voor de rest van de dag gesloten is.

Hij grist in zijn zak en overhandigt Jasim een royaal bedrag.

‘Koop wat leuks voor je zoon.’

In de kelder heerst eindelijk rust. De gezinnen zitten elk in een hoekje. Geïmproviseerde wanden van oud hout, kisten en dikke stof bakenen de ruimten van de gezinnen af. In tijden van nood of van vreugde, worden de wanden weggehaald. Dan deelt men verhalen en gedachten, angsten en gebeden. Vandaag is het zo’n dag.

Abdin zorgt voor de thee. De oude vrijgezel maakt de beste thee in Basra. Als tegenprestatie krijgt hij elke dag eten van een van de dames, die het als hun plicht zien om voor hem te zorgen. De man uit het moeras aan de Perzische kant van de rivier de Sjatt al Arab heeft geen familie in Basra. Zijn vrienden in dit grote huis zijn zijn familie.

Het eten verloopt volgens een vast patroon. Oud brood, dadels, olijven en yoghurt worden uit de voorraadkast gehaald en op grote ronde dienbladen, de *siniya*’s, gelegd. Dan verzamelt elk gezin zich rond een *siniya*. Zodra de thee geschonken is, beginnen de vaders met het breken van het brood. Ieder kind krijgt een stukje, dipt het in de dikke yoghurt, doet er een stuk dadel op en eet het langzaam op. De moeders wachten tot de kleintjes genoeg hebben. Dan pas beginnen zij met eten. Elk gezin heeft zijn eigen tempo en zijn eigen lastpakken die klagen dat het brood te oud is, dat ze geen honger hebben of dat ze nog steeds honger hebben.

Karima is hard voor haar drie zonen. Ze mogen niet klagen.

‘Je eet in stilte.’ Zonder haar werk zouden ze op straat opgroeien. Op hun altijd afwezige vader hoeven ze niet te rekenen.

Zahra is een lieve moeder. Het vuile werk laat ze over aan haar man. Dat is de taakverdeling binnen hun gezin. Zij werkt in het huis, hij doet de klusjes en zorgt dat de kinderen gehoorzamen.

Omdat Zaina nog niet terug is, speelt Selma moeder over haar zusje van vier en broertje van twee. Haar vader ziet ze alleen in de winter, als het moeras te koud is en hij niet kan vissen of jagen. Hij komt dan vaker. Dikwijls op een onverwacht moment met een zak vol gedroogde vis, dadels en suikergoed. Voor Zaina neemt hij altijd een nieuwe jurk mee. Het gezin leeft een groot deel van het jaar gescheiden, maar ze houden het vol dankzij de grote liefde die ze voor elkaar hebben.

Op een heuglijke dag als vandaag kan de maaltijd uitgebreider zijn. Ook vanwege het extraatje van de jonge heer, maar niemand heeft zin om vis of vlees te gaan halen en een warme maaltijd te koken. De opluchting over de afloop van de bevalling was voldoende geluk voor vandaag. Nog geen enkele siniya is klaar. Er is veel te bepraten. Niemand heeft het kindje nog gezien. Waarom heeft de jonge heer zoveel gehuild? Zijn dat tranen van vreugde of is er toch iets niet goed? En waar blijft Zaina?

Opeens horen ze geluiden in de ruimte boven de kelder. De stem van de grote heer. Hij roept Karima. Ze moet naar boven komen.

In de kelder dringt langzaam de aangename geur door van vers, op kolen geroosterd vlees. Karima komt na enkele minuten terug, samen met Zaina. Ze dragen allebei een volle siniya met warm brood en kebab. Daarna volgt nog een siniya en nog een.

‘Dit is voor ons’, zegt Zaina. ‘Van de heer Saliem. Hij vraagt ons om te bidden voor de kleine Fuad.’

Er volgen halhoela’s, gejuich en gelach. ‘Hij leve lang, hij leve lang onze kleine heer Fuad.’

De kelderbewoners verzamelen zich in een grote kring rond de feestelijke maaltijd en hier en daar klinken gebedsversjes.

Het kantoor aan de haven

In zijn kantoor aan de haven kijkt Saliem naar het aangemeerde schip uit India. Mannen met een Indiaas uiterlijk rennen naar het schip in de hoop brieven en pakketten van hun dierbaren achter de oceaan te ontvangen.

Saliem nipt van zijn koffie met kardemom. Vanaf de minaret roept de imam met een zangerige stem de moslims op tot het middaggebed. De diepe stem van de imam sluipt in de vermoeide gewrichten en spieren van de hard werkende havenarbeiders en zet iedereen aan tot een verplichte ontspanning.

Ook Saliem, die christen is, kan nu het werk even loslaten. Het grote groene boek waarin hij zijn zaken uitwerkt ligt gesloten met het potlood tussen de pagina's waar hij mee bezig was. De geboorte van Fuad is enkele dagen achter de rug. De toestand van zijn schoonzus en achternicht, Roza, is niet meer zorgwekkend. Hij denkt aan zijn vrouw, Merjam. Hij hoopt dat ze hem deze keer een zoon zal schenken. Jamil en hij hebben samen drie beeldschone dochters en Fuad. Maar daar mag het niet bij blijven. De Safi's moeten veel zonen krijgen. Stevige, trotse mannen die de naam Safi hooghouden.

De gedachte aan een huis vol zonen herinnert hem aan het laatste bezoek van Gaz'al, de sjeik van Al Moehamara, de stad die aan de andere kant van de grote rivier de Sjatt al Arab ligt. Sjeik Gaz'al noemt hem 'mijn beste christenvriend'.

'Komt er een dag dat je ook met hen bevriend raakt?' vroeg Saliem wijzend naar het hoofdkantoor van de Britten in de haven.

'Nooit. Nooit!' zei Gaz'al verontwaardigd. 'Zij zullen nooit van ons volk houden.'

Saliem en Gaz'al doen al heel lang zaken met elkaar. Saliem verheugt zich steeds op zijn bezoeken aan de sjeik, in zijn kasteel aan het grote moeras aan de Perzische kant, te midden van zijn onmetelijke gezin.

Eén keer heeft Saliem durven vragen hoe Gaz'al in godsnaam zijn vrouwen tevreden kan houden en of hij nog weet wie wie is? Of hij al zijn kinderen bij hun naam kan noemen? Of hij weleens een moment rust heeft?

Gaz'al had toen gelachen. Hij vertelde over het zware, armoedige leven in het moeras.

'De mannen gaan naar de stad op zoek naar werk en komen niet meer terug, de vrouwen beheren de rijstplantages, zorgen voor het vee, voor de kinderen en voor de ouderen. Als de kleine rantsoenen opraken en de last te zwaar wordt, kloppen ze bij hun sjeik aan. Ik doe dan wat ik kan. Ik kan niet zorgen dat hun mannen en zonen terugkomen. Als ik in hun schoenen stond, deed ik hetzelfde. De stad heeft alles en nog veel meer, en als je daar eenmaal bent, wil je niet meer terug. Ik ben, net als mijn vader en voorvaders, de sjeik van dit oord. Ik moet de mensen helpen, ik bied ze een plek in mijn leven. Ze trekken in bij mij in het paleis, ik trouw met de vrouwen en zo worden hun kinderen de mijne. De jongens kunnen op onze plantage werken, de meisjes leren de fijnste tapijten maken en we leven met zijn allen lang en gelukkig.'

‘En hoe is het mogelijk dat je als moslim meer dan vier vrouwen hebt?’ Saliem hoopte dat de vraag niet te brutaal was.

‘Bij elke nieuwe trouwerij scheid ik van een van de overige vier, zo ben ik altijd met vier tegelijk getrouwd. Ze mogen na de scheiding allemaal blijven alsof er niks veranderd is.’

‘Zijn ze dan niet boos dat je met een andere vrouw trouwt?’

Gaz’als gezicht vertrok. Verdriet bewolkte zijn ogen. Toen zei hij: ‘Ja, mijn vriend, sommigen worden erg boos en ik kan ze niet uitleggen wat zo’n huwelijk voor mij betekent. Zij verlaten ons. Zo ben ik mijn dierbaarste juweel verloren. Zij liet me achter met een gebroken hart. Sindsdien maakt het mij niet uit wie blijft en wie vertrekt. Ik doe mijn plicht. Aan hen is het verder om mijn gift te nemen of te laten.’

Gaz’al pakte de pijp van een van de twee vers gezette *nargila*’s[stip] en gebaarde naar zijn vriend hetzelfde te doen. Ze begonnen te roken. Saliem wist dat hijzelf, met zijn zwakke hart, zo’n liefdesverdriet niet zou kunnen overleven. De pijn van zijn vriend had hem diep geraakt. Gaz’al wordt gewaardeerd en geliefd door velen. Dat is wellicht zijn beloning, bedacht Saliem in stilte onder de rookwolkjes van de borrelende *nargila*’s.

Saliem is met zijn gedachten weer terug bij het schip. Hij denkt aan de hoge kwaliteit thee, de geurige kruiden, de kleurrijke stoffen, de fijn bewerkte meubels en andere schatten uit India die maar mondjesmaat Basra bereiken. Dankzij de Britten heeft Basra de rijke cultuur achter de Indische Oceaan ontdekt. De Indiase keuken is hier al doorgedrongen: *curry*’s, *murag*[stip] en *biriani*’s[stip] zijn niet meer weg te denken. Het is alleen jammer dat de omvang van de invoer uit India zo beperkt is. Het heeft Saliem veel moeite gekost om Indiase meubels voor zijn eigen huis aan te schaffen. Hij kent tientallen families die dat soort meubels heel graag zouden willen hebben. Waarom zouden Indiërs daar wat op tegen hebben? Het is per slot van rekening handel. Toch heeft Mr. James tegen hem gezegd dat het niet verstandig is om die handel te stimuleren. Hij vertrouwt Mr. James, maar zijn verhaal heeft uitleg nodig. Zouden de Britten hem die welvaart niet gunnen? Mr. James vroeg Saliem laatst waarom hij zo’n groot huis had met veertien slaapkamers.

‘Veel kinderen’, heeft Saliem daarop geantwoord en hij lachte erbij.

Hij laat Jasim nog een kopje koffie met kardemom brengen.

De Britten zijn een beschaafd volk. Ze zien er stralend uit met hun blanke gezichten, nette uniformen en goede manieren. Ze kunnen ons volk veel leren,

denkt Saliem. Als ze maar willen. Maar wie wil investeren in een eenvoudig volk als dat van Irak? De mensen zijn onderontwikkeld, enkele families uitgezonderd. Zelfs mijn eigen personeel lijkt het niet te kunnen schelen. Ik geef ze zeep. Water is binnen handbereik. Maar wat doen ze ermee? Niks. Kunnen ze hun eigen lucht niet ruiken? Merken ze geen verschil tussen schoon en vuil? Mooi en lelijk? Hebben ze geen respect voor zichzelf? Het zijn niet de middelen die de mens maken, maar wat in de mens aan eigenwaarde leeft. Ik wil er zelfs op mijn sterfbed netjes uitzien. Ik koop liever zeep dan brood.

Jamil loopt het kantoor binnen.

‘Goedemorgen’, zegt hij luid. Saliem groet hem terug en vraagt naar de kleine Fuad en zijn moeder.

‘Het is nu al een levendige baby. Wij zullen heel wat met hem beleven.’

Saliem voelt zich gelukkig met Jamil als broer. Als zakenpartners verschillen ze soms van mening. Hij weet hoe Jamil over de houding van de Britten denkt en toch vraagt hij opnieuw naar zijn standpunt. ‘Waarom houden de Britten de handel met India tegen?’

‘Wie zit te wachten op een volk dat nog minder beschaafd is dan het onze? Laten we de handel met de Britten liever versterken, dat zijn lui van wie wij iets kunnen opsteken’, zegt Jamil uitdagend.

Hij gaat achter de schrijftafel zitten en kijkt Saliem aan. ‘Laatst was Hassoo, mijn oude schoolvriend, hier in de haven. Hij nodigde mij uit om een pas aangeleverde vracht kantoormeubels uit Engeland te bewonderen. Hij liet me een draaistoel zien en zei: “Probeer deze eens.” Ik zat daar en draaide me met alle gemak driehonderdzestig graden. Alles was onder controle, zelfs wat achter mij lag kon ik zo in de gaten houden. In die comfortabele stoel voelde ik me als een koning.’

‘Wat wil je daarmee zeggen?’ Saliem klinkt ongeduldig.

‘Als je die spullen probeert, dan wil je geen andere. Geen uitbundige versiering en handarbeid, maar comfort en perfectie’, zegt Jamil alsof hij de meubels zelf aan de man moet brengen.

Saliem is nu niet geïnteresseerd in draaistoelen. Hij wil tot de kern van de zaak komen. ‘Ik kan me voorstellen dat een ontwikkeld land zich boven andere volkeren verheft. Maar de vraag is: willen ze ons hun zee aan kennis en kunde leren? Of willen ze ons alleen overtuigen van de onoverbrugbare afstand tussen de twee landen? Ik meen dat ze ons dom willen houden om de baas over ons te kunnen blijven spelen.’

Jamil wil de theorie van zijn broer niet accepteren. Een beschaafd volk als de

Britten kan niet in de fout gaan. Hij zou het zijn broer graag willen toeschreeuwen maar hij beheerst zich: 'Ik zeg alleen: laat die Indiërs voor wat ze zijn en concentreer je op de handel uit Engeland. Daar ligt de toekomst.'

'Nee, Jamil. Je bent verblind door uiterlijkheden. De Britten hebben niks behalve hun nette kleren, hun taal en hun manieren. Allemaal zaken die te leren zijn. Een draaistoel en alles wat erbij hoort, zegt mij niks zolang ze onbereikbaar zijn.'

'Je kunt de stoel kopen. Tien dinar, vraagt Hassoo.'

'Het jaarloon van twintig havenarbeiders bij elkaar. Dat kan alleen James betalen.'

'Wat maakt het uit dat onze handel niet verder mag reiken dan de grens met India', probeert Jamil nog in te brengen.

'Alles!' legt Saliem uit. 'De beste zijde komt uit het Oosten, niet uit Europa, de lekkere kruiden en kruidenmixen komen ook daarvandaan. De meubels, de stoffen, de thee, te veel om op te noemen. Hadden wij maar vrije handel met de rest van de wereld, dan was ik een gelukkig mens. De Britten leggen ons beperkingen op. Ze jagen ons op hoge kosten en leveren niks extra. En dat alleen omdat ze wat beton in die haven hebben gestort! Wij kunnen rechtstreeks zakendoen met India zonder hun tussenkomst. Dat hebben we immers voor hun komst al eeuwenlang gedaan.'

'Je droomt, Saliem. We zullen altijd goedkeuring van Mr. James nodig hebben. Elk schip dat de haven bereikt moet zijn toestemming hebben.'

'Daarom moeten we ons onafhankelijker maken van de Britten. Wij moeten een weg vinden om dat te bereiken', schreeuwt Saliem.

'Dat lukt je nooit.'

'Dat lukt mij wel en ik zal het bewijzen.'

Met een vuurrood gezicht loopt Saliem het kantoortje uit. Hij heeft frisse lucht nodig. Aan mijn broertje heb ik niks, denkt hij. Hij is alleen bezig met waar het mis kan gaan. Hij durft geen initiatief te nemen. Ik moet nog zien of hij ooit op eigen benen kan staan. Hij verschuilt zich altijd achter mij en laat mij de verantwoordelijkheid dragen. Hij weet dat ik doe waar ik in geloof. Hij wil zich indekken voor als het tegenvalt. Het heeft geen zin om hem te betrekken bij mijn ideeën. Op zijn hulp hoef ik niet te rekenen, maar hij zal dan ook niet delen in mijn succes. Ik ben de baas. Thuis en op kantoor. En dat blijft zo.

Saliem haalt diep adem en voelt de pijn in zijn borst. Het is niet de eerste keer. Als hij zich druk maakt, komt de pijn opzetten. Saliem weet dat de buitenlucht hem goed doet. Hij gebaart naar Sjier de schipper, die aan de oever van de Sjatt

al Arab de oogst van een vissersboot bewondert. Sjier is helderziend en hij kan zingen. Met zijn warme diepe stem zingt hij wat hij te vertellen heeft.

De schipper haast zich naar zijn meester en helpt hem de boot in. Stil roeit hij richting huis. Zodra Saliem de vaste grond verlaat, valt er een last van zijn schouders. De boot voert hem weg van de bedrijvigheid in de richting van het zuiden, naar de stad. Ze verwijderen zich van de schepen en de bezwete sjouwers en naderen het bos. Daar, tussen de haven en de stad, is zijn favoriete plek. Het is net een raam dat zich opent naar het paradijs dat achter de haven schuilgaat. Het paradijs van het bloeiende moeras. Tussen Al Ma'qal en Basra, waar de haven zich bevindt, komt een verdwaald stuk van het oerbos van dadelpalmen tevoorschijn. Ooievaars, pelikanen en flamingo's vliegen van kroon naar kroon. Eekhoorns en spechten zijn de enige die de stilte mogen verstoren. Het liefst wil Saliem de andere kant op, naar het noorden, naar het echte paradijs. Maar vaak moet hij zijn verlangen onderdrukken en toch richting de stad gaan. Sjier weet dat.

'Van huis gaan we naar de haven, van de haven gaan we naar huis', heeft Saliem eens gezegd. 'En als het anders moet, dan laat ik je dat weten.'

Het ritmische geluid van de riemen in het water brengt Saliem tot rust. Hij is vastbesloten om zich niet de wet voor te laten schrijven door de Britten.

'Vertel me, Sjier, zal het goed gaan met mijn zaak?'

De schipper bekijkt het gezicht van zijn heer en richt zijn blik dan op de horizon alsof hij aan de zachte golven van de Sjatt al Arab de toekomst van Saliem kan aflezen.

'Het zal u goed gaan, mijn heer', zingt hij.

Een brede glimlach verschijnt op Saliems gezicht. Dat had hij nodig. Sjier heeft hem nog nooit onzin verteld.

'Het zal u een hele tijd goed gaan. Maar wees voorzichtig voor wat anderen achter uw rug doen.'

Thuis, in zijn kamer, doet Saliem stil zijn zijden pak uit en gooit het op de grond. Zijn vrouw, Merjam, raapt de kleding op en loopt de kamer uit. Ze overhandigt de kleding aan Karima en Zahra en geeft de kamermeisjes opdracht het pak te wassen. Ze gaat de slaapkamer weer in. In een poging haar man op te vrolijken zegt ze: 'Roza en ik hebben vandaag *kibbie*[stip] gemaakt, je lievelingsgerecht.'

Saliem geeft geen antwoord.

'Ik hoop dat je het lekker vindt. Ik zet vast alles klaar.'

Als Merjam de kamer verlaten heeft, begint Saliem haar na te apen.

'Kibbie gemaakt. Samen met Roza. Alles klaarzetten.'

Ze hebben geen idee wat ik moet doormaken om te voldoen aan wat van mij wordt verwacht, denkt Saliem. En dan ook nog dat broertje op mijn nek. Saliem beseft dat zijn vrouw en schoonzus op hem zitten te wachten. Hij herstelt zich en zegt tegen zichzelf: 'Stoppen met je gedachten. Kibbie gaan eten en dankbaar zijn.'

Merjam is trots op de maaltijd. Ze weet dat Saliem het zwaar heeft en zich soms alleen voelt staan. Maar de havenwereld is haar vreemd. Zij is beschermd opgegroeid in Mosul, in het landelijke noorden van Irak. Haar taak is om zo dienstbaar mogelijk te zijn aan haar man en haar familie. Daarom heeft ze vandaag zijn lievelingsgerecht gemaakt.

Zorgvuldig legt ze samen met Roza tien ronde platte kibbies, met elk een omvang van dertig centimeter, op het mooie geïmporteerde porselein. De hele dag hebben ze met twee werkmeisjes de *burgel*[stip] en *dsjisji*[stip] fijn zitten malen, de exacte hoeveelheid vlees toegevoegd en weer met de *hawan*[stip] fijngemalen. Pas tegen de middag was het deeg gereed om gevuld te worden.

Ze hebben hun koffie heel vlug gedronken. Er was geen tijd om een hapje te nemen, de kibbie moest afgemaakt worden, anders zou het vlees bederven. Pas toen de gevulde kibbies half gekookt waren in ruim water met zout en citroen, kon Merjam achteroverleunen.

Ze heeft zich verheugd op een compliment van haar geliefde man.

Als Saliem zich laat zien, vraagt Roza of hij weet wanneer Jamil thuiskomt.

'Nee', antwoordt Saliem chagrijnig.

Ze lopen samen de eetkamer binnen en Merjam scheidt op elk bord een kibbie. Als Saliem een hap neemt, stelt Roza haar vraag opnieuw. Saliem voelt woede opkomen.

Roza zegt dat ze zich zorgen maakt over zijn gezondheid. 'Jamil werkt veel te hard op kantoor en de kleine Fuad houdt hem 's nachts wakker.'

Werkt veel te hard op kantoor. De zin zeurt in Saliems hoofd. Hij kookt vanbinnen en begint te klagen over de smakeloze kibbie. 'Hoe vaak heb ik gezegd dat je voldoende zout moet gebruiken! Aan zout is geen tekort. Op de markt kan aan alles te kort zijn behalve aan zout. Je vindt het in elke kraam.'

Zijn stem wordt steeds luider. Overal is zijn stem hoorbaar. Het personeel laat het werk rusten, uit medelijden met de dames. Saliem pakt het grote porseleinen bord met inhoud. De met veel zorg bereide kibbies vliegen door de eetkamer en landen op de Perzische tapijten, de schilderijen, de kroonluchter, de vazen, de tafel, de stoelen, de ventilator. Geen enkel meubelstuk blijft gespaard voor de woedeaanval.

Pas als de laatste kibbie gesneuveld is, is Saliems woede eindelijk geblust. Hij laat de besmeurde eetkamer en de twee machteloze vrouwen in diepe ellende achter.

Verlangen naar Mosul

Als iedereen in het huis zijn dagelijkse bezigheid heeft opgepakt, genieten Merjam en Roza van hun ‘gouden uur’. Ze trekken zich terug en bespreken wat hen bezighoudt: hun herinneringen, indrukken, angsten, hoop en trots. Toekomst en verleden ontmoeten elkaar op dat moment van de dag.

Op het terras streelt een koele herfstbries Merjams zachte huid. Ze denkt terug aan Mosul. Daar zijn de meisjes door hun tante grootgebracht na het overlijden van hun ouders, een respectabele arts en zijn Libanese vrouw. Het noordelijke Mosul en het zuidelijke Basra zijn twee totaal verschillende werelden.

‘Tante zou nu bezig zijn met het opslaan van de *moenie*[stip]’, zegt Merjam.

Roza glimlacht: ‘Dat was de leukste tijd in Mosul. Al die vlijtige seizoenwerkers in huis. Overal kleuren en de verrukkelijkste geuren. Hier heb je alleen moerasbewoners die rijst verbouwen.’

Hun tante was een zachtaardige vrouw. Ze leefde gelukkig met haar man en drie kleine kinderen in een huis met een vloer van prachtig wit marmer dat in de omgeving van Mosul wordt gevonden. Haar man werkte in een marmerzaak. In zijn vrije tijd maakte hij marmeren beelden.

Merjam en Roza waren voorbestemd om de bruiden te worden van Saliem en Jamil, hun achterneven. Merjam weet nog hoe nerveus ze was bij het betreden van de huiskamer waar de twee onbekende mannen op haar en haar zus zaten te wachten. Merjam nam het goede voorbeeld. Stijf van de spanning liep ze de kamer binnen, gevolgd door de bedeesde Roza. Ze gaf Saliem een hand en zag, vanuit haar ooghoeken, een brede warme glimlach op zijn gezicht verschijnen. Jamil, die naast zijn broer zat, was net zo zenuwachtig als Roza.

‘Aangenaam’, hoorde ze Saliem zeggen en hij wreef op zijn gouden klokje. Het deed haar blozen. Saliem, met zijn witte zijden pak en gepoetste schoenen, was charmant. Zijn broertje, Jamil, was uiterst verlegen. De mannen konden geen kwaad meer doen toen ze geschenken aan alle bedienden uitdeelden. Geen enkele Iraakse vrouw kan een gulle, charmante, sterke man afwijzen.

Het is net of de ontmoeting gisteren heeft plaatsgevonden.

De vrouwen zijn weer meisjes als ze aan hun tijd in Mosul denken. Ze voelen opnieuw de opwindning aan het eind van de zomer en begin van de herfst, als

er geoogst werd op de vruchtbare landerijen in de omgeving van Mosul. De christelijke dorpen Telkeef, Alqoosj en Qaraqoosj om de stad Mosul heen leveren producten van de hoogste kwaliteit. De *rahra's*, de ruime kelders van de huizen, worden bevoorraad voor de winter. Arbeiders uit de dorpen verblijven een week lang in de stad om de granen te malen. Ze maken burgel door het breken van de halfgare tarwe. Ze maken ook dsjisji van een andere graansoort. Ze conserveren het vlees in zout en kruiden voor de *bastirma*[stip], conserveren komkommer, wortels en kool door de aanmaak van *toershi*[stip], conserveren wijnbladeren in zout water en maken *mugalala*[stip] van koolraap en bieten. Ze bergen deze producten op een droge plek op, net als de kikkererwten, witte bonen, bruine bonen, kidneybonen en linzen. Amandelen, hazelnoten, walnoten, krenten, vijgen en rozijnen bewaren ze in een koude, droge omgeving. Voor de rijke klanten maken ze nog *min el sama*: noga gevuld met amandelen, kardemom en hazelnoten. Er wordt *loozina* gebakken: koekjes van amandelen, eiwitten en suiker. En baklava: meerdere lagen dun deeg gevuld met walnoten of pistache. Dunne lagen filodeeg worden bewaard voor het maken van *burak*: pakketjes van filodeeg gevuld met vlees, kaas of aardappelen.

‘Mijn favoriete klusje was het halen van stukken uit de geurige witte min el sama om die vervolgens in de bloem te dompelen’, zegt Roza. ‘Ik ruik nog de geur van de kardemom.’

‘Herinner jij je Odischo nog, uit het dorp Telkeef?’

‘Odischo maakt de beste min el sama’, beaamde Merjam.

‘Hij was een meester in de keuken.’

‘Hoe zou het hem vergaan zijn? Hij sprak als enige dorpeling goed Arabisch.’

‘Odischo was de tolk voor zijn mededorpelingen.’

‘Leer de taal zelf, zei hij vaak tegen hen. Tegen tante zei hij dat zijn mensen aan hun taal vasthielden omdat ze er trots op waren. Die taal stamde uit het Aramees, de taal van Christus.’

‘Dat heeft ervoor gezorgd dat die mensen in hun dorpen bleven. Kijk waar onze taal ons heeft gebracht’, lacht Roza.

‘Dat waren goede tijden. Waar haal je zulke kundige koks en voorraadmakers vandaan?’

En terwijl ze de vraag stelt, komt het antwoord in haar op. Ze zal Odischo vragen naar Basra te komen.

Woord van de auteur

Als u aan mij vraagt wat het boek voor mij betekent, dan zeg ik dat ik het als een noodzaak ervoer om een gezicht te geven aan het Iraakse volk. Door de mensen te leren kennen, dacht ik, kun je ze niet zonder meer bombarderen en als lafaards zien die een dictator aan de macht hielpen. Verder wilde ik mijn kinderen een inkijkje geven in mijn land van oorsprong, dat ze tot die tijd alleen associeerden met oorlog en geweld. En als laatste wilde ik mijn uitgebreide familie die overal in de diaspora leeft eens en voor altijd bij elkaar brengen in een boek.

Ja, het boek heeft veel autobiografische elementen, al is het niet bedoeld om de geschiedenis van de familie op te tekenen. Ik heb mijn familie gebruikt om het verhaal van het volk te vertellen. Het volk dat al jaren zucht en lijdt onder grote beproevingen. De zomer van 2014 was een dieptepunt in de geschiedenis, toen IS alle christenen uitzette uit de miljoenenstad Mosul en vervolgens alle Yazidis van de berg Sinjar verdreef. Op zo'n moment worden alle wonden weer opengereten. Alle kleuren van de verscheiden samenleving vervagen, de ene na de andere: de Joden, de Failies, de Koerden en nu ook mijn eigen kleur, de christenen.

Voor mij was de tijd aangebroken om in actie te komen. Ik heb een radicale ommezwaai in mijn carrière als watermanager gemaakt. Ik nam afscheid van een hooggewaardeerde werkgever en begaf me in de wereld waarin mensen redden een dagelijks bezigheid is. In de stad Duhok heb ik Dorcas-Iraq gesticht, de christelijke organisatie die uit diepe overtuiging allen die in nood zijn helpt in Christus' naam. Op de heuvel waar het klooster van Raban Hormiz uit de zesde eeuw uitkijkt over de vlakte van Ninevé, zag ik het grote stuwmeer dat deels in handen was van IS en de brandhaarden in Mosul waar ongetwijfeld onschuldige mensen van het leven werden beroofd. Massa's mensen woonden in kampen en onder alle mogelijke daken, tot kippenhokken aan toe. De massaliteit van deze vluchtelingenstroom en de onverdraaglijke verhalen die ze me toevertrouwden zullen mij nooit verlaten. Als

ik thuiskwam om even op adem te komen, vertelde ik over de ervaringen van de verdreven mensen. In de vervallen tombe van de Bijbelse heilige Nahom in Alqosh vond ik in de verdorde tuin nog zaadjes aan de droge stokroos. Die heb ik meegenomen en in mijn eigen tuin in Deventer aan de IJssel gezaaid. Ik wil de vertrapte schatten weer tot leven zien komen.

Ghada Sukkar is civiel ingenieur en werkte als landenmanager voor Irak bij de christelijke hulpverleningsorganisatie Dorcas. Ghada werkt momenteel op het hoofdkantoor van Dorcas Nederland op het gebied van strategische relaties.

Ze zijn welvarend en graag gezien in de high society van Basra, Irak, de christelijke broers Saliem en Jamil Safi en hun echtgenotes, de zussen Merjam en Roza. Het is de tijd van het Britse mandaat over Irak. Door de jaren heen verandert het leven van de familie onherkenbaar – de zonen en dochters gaan studeren, worden verliefd en trouwen, ze worden politiek actief in een klimaat van toenemende repressie. Hoe blijven de familieleden in voor- en tegenspoed vasthouden aan de waarden die hun zo na aan het hart liggen: liefde, geloof, hoop en trouw?

Een boek dat in een prachtige vorm de geschiedenis van Irak – het gebied van Eufraat en Tigris – in de twintigste eeuw weergeeft. Mooi om te lezen hoe de families leven, hoe ze aandacht voor elkaar hebben. Een cultuurgeschiedenis in romanvorm, die ook duidelijk maakt waarom de verdeeldheid in het huidige Irak zo groot is.

Joost Goedhart, Goedhart boeken Zwolle

De tirannie van de heerser, de onmacht van de bevolking en het onbegrip in het buitenland hebben het Irakese leven ingrijpend veranderd. Het paradijs van de eerste generatie heeft moeten wijken voor de hel van de laatste. En Ghada Sukkar heeft hel en paradijs op prachtige wijze angstaanjagend dichtbij elkaar gebracht.

R. Scheffer, Recensieweb

Van mijn Iraakse vriendin had ik al begrepen dat Irak een prachtig land is, dat jammer genoeg verscheurd is door oorlog en aanslagen. Door *Koffie met kardemom* te lezen ben ik heel wat meer te weten gekomen over de geschiedenis van haar land, en over de omstandigheden waarom ook zij helaas moest vluchten met haar gezin.

Maria van der Galiën, Kantlijn tekstredactie

Ghada Sukkar – *Koffie met kardemom* – Roman – Paperback - 400 pag. – ISBN 9789033801150 - € 22,50 – Verkrijgbaar vanaf half september

ark media

Verkrijgbaar bij de christelijke boekhandel en www.arkmedia.nl